

Florek, Marek

Pochówek w jamie gospodarczej z osady ludności kultury pucharów lejkowatych w Gorzyczanach, pow. sandomierski, stanowisko 7

Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, 15-21

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAREK FLOREK

POCHÓWEK W JAMIE GOSPODARCZEJ Z OSADY LUDNOŚCI KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH W GORZYCZANACH, POW. SANDOMIERSKI, STANOWISKO 7

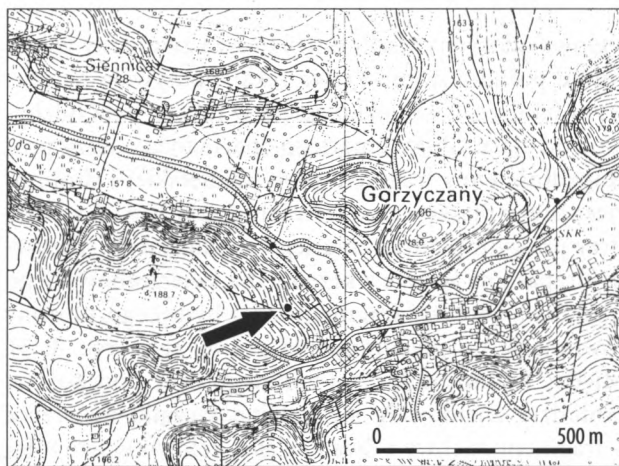
W listopadzie 2004 roku pan Andrzej Wołos z Gorzyczan poinformował Delegaturę Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Sandomierzu o przypadkowym odkryciu podczas orki grobu szkieletowego. W czasie weryfikacji zgłoszenia zlokalizowano rozległe stanowisko wielokulturowe, w tym osadę kultury pucharów lejkowatych (dalej: KPL), zajmującą kulminację i stok cypla wysoczyznowego położonego w widłach rzeczki Gorzyczanki i jej bezimiennego dopływu. Większość terenu stanowiska zajmują obecnie sady, między którymi leżą niewielkie pola orne. Na ich powierzchni występują licznie materiały archeologiczne: fragmenty ceramiki, przede wszystkim KPL, odłupki i inne wyroby krzemienne (znaleziono m.in. fragment siekiery dwuściennej z krzemienia pasiastego), zaś na tle lessowego calca widoczne są regularne zaciemnienia, niektóre z okruchami węgla drzewnego, przepalonymi kamieniami i rozkruszoną polepą wewnątrz, będące pozostałościami palenisk lub górnymi partiami wypełnisk jam. Odkryte stanowisko, oznaczone zostało jako Gorzyczany, pow. sandomierski, woj. świętokrzyskie, stan. 7 (AZP 90-72/8).

Podjęte jeszcze w listopadzie 2004 roku badania ra-townicze ograniczyły się do zadokumentowania i eksploracji odkrytego przypadkowo pochówku szkieletowego (ryc. 1). Znajdował się on w owalnej jamie (obiekt nr 1) o wymiarach ok. 250 x 200 cm, której zarys stał się widoczny bezpośrednio pod warstwą orną (ryc. 2). Jama miała prawie płaskie dno, nieznacznie podnoszące się na obrzeżach, zaś jej zachowana głębokość wynosiła ok. 25-30 cm poniżej stropu calca, tj. 40-45 cm poniżej obecnego poziomu terenu. Stan zachowania jamy, z wyjątkiem partii przydennych zniszczonej przez orkę i erozję, uniemożliwia określenie kształtu jej przekroju pionowego. Można jednak przypuszczać, biorąc pod uwagę wielkość i formę partii zachowanej oraz stopień zniszczenia tej części stanowiska przez erozję stokową, że była to jama o trapezowatym przekroju i głębokości przekraczającej 150 cm.

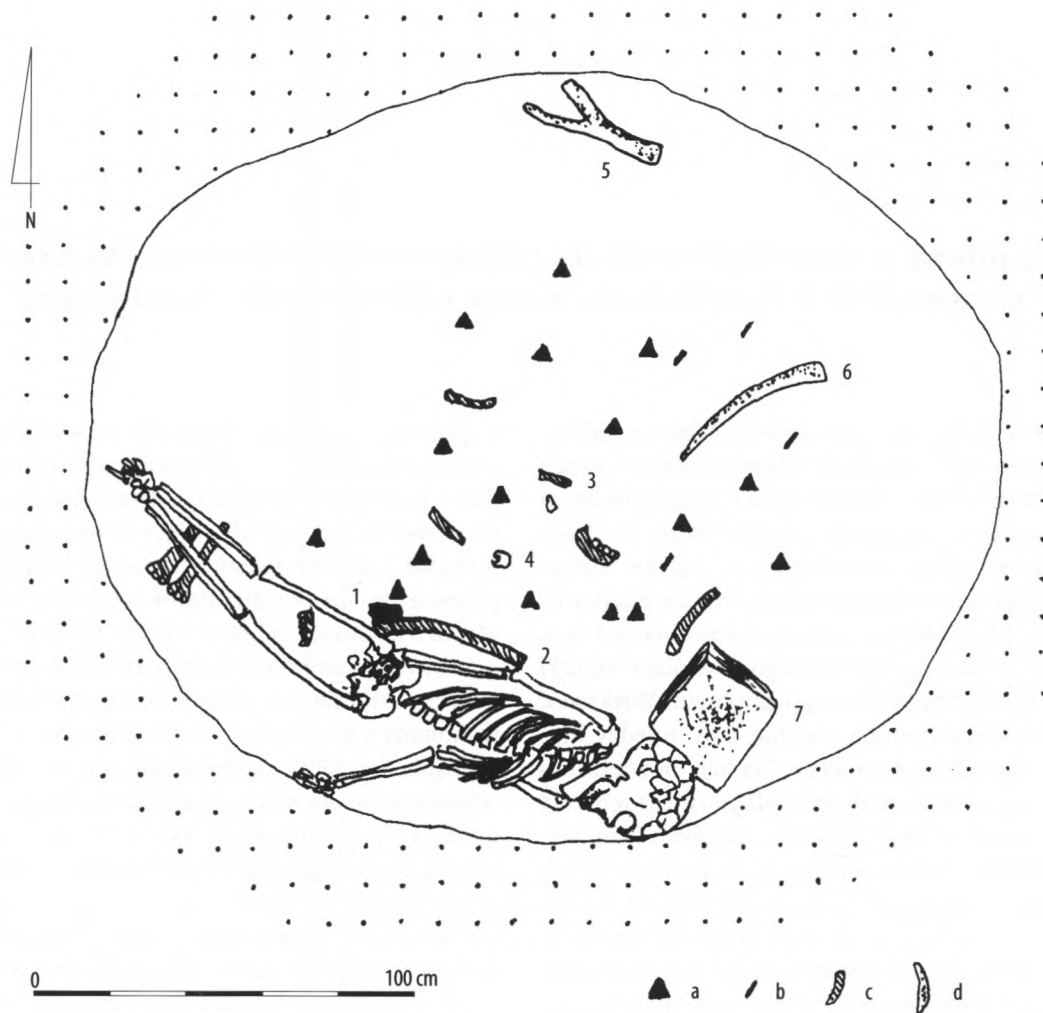
Wypełnisko jamy stanowił żółty less przemieszany z szarą ziemią. W jego obrębie znaleziono 12 drobnych

fragmentów ceramiki, fragment wiórka z krzemienia świeciechowskiego i 3 odłupki krzemienne, w tym jeden z krzemienia pasiastego, dwa natomiast przepalony w stopniu uniemożliwiających określenie surowca, ponadto 3 muszle małży i ponad 20 różnej wielkości, przeważnie drobnych, ułamków kości zwierzęcych, w tym 3 żuchwy, 2 żebra i 4 z kończyn świni. Większość kości, zwłaszcza niewielkich rozmiarów, była nadpalona. Na poziomie dna jamy, w partii środkowej odkryto wykonany z kości stempel z nacinanym w trójgraniaste ząbki trzonem, zapewne służący do wykonywania ornamentów na naczyniach, uszkodzony i również noszący ślady nadpalenia (ryc. 3: 2) oraz fragment glinianego owalnego płaskiego ciężarka z umieszczonym asymetrycznie otworem (ryc. 3: 3), natomiast w jej części północnej i wschodniej 2 duże fragmenty poroża jelenia, ze śladami cięcia i nacinania (ryc. 4: 1, 2).

W południowej części jamy, przy jej ścianie znajdował się pochówek dziecka. Zmarły leżał w pozycji wyprostowanej, pierwotnie złożony prawdopodobnie na lewym boku, zorientowany wzdłuż osi NNW-SEE,

Ryc. 1. Gorzyczany, pow. Sandomierz, stan. 7. Lokalizacja stanowiska. Miejsce odkrycia jamy z pochówkiem oznaczono strzałką (fragment mapy 1:10 000, arkusz 155.131 Samborzec; opracowanej przez Okręgowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne GEOKART O/Kraków 1980).

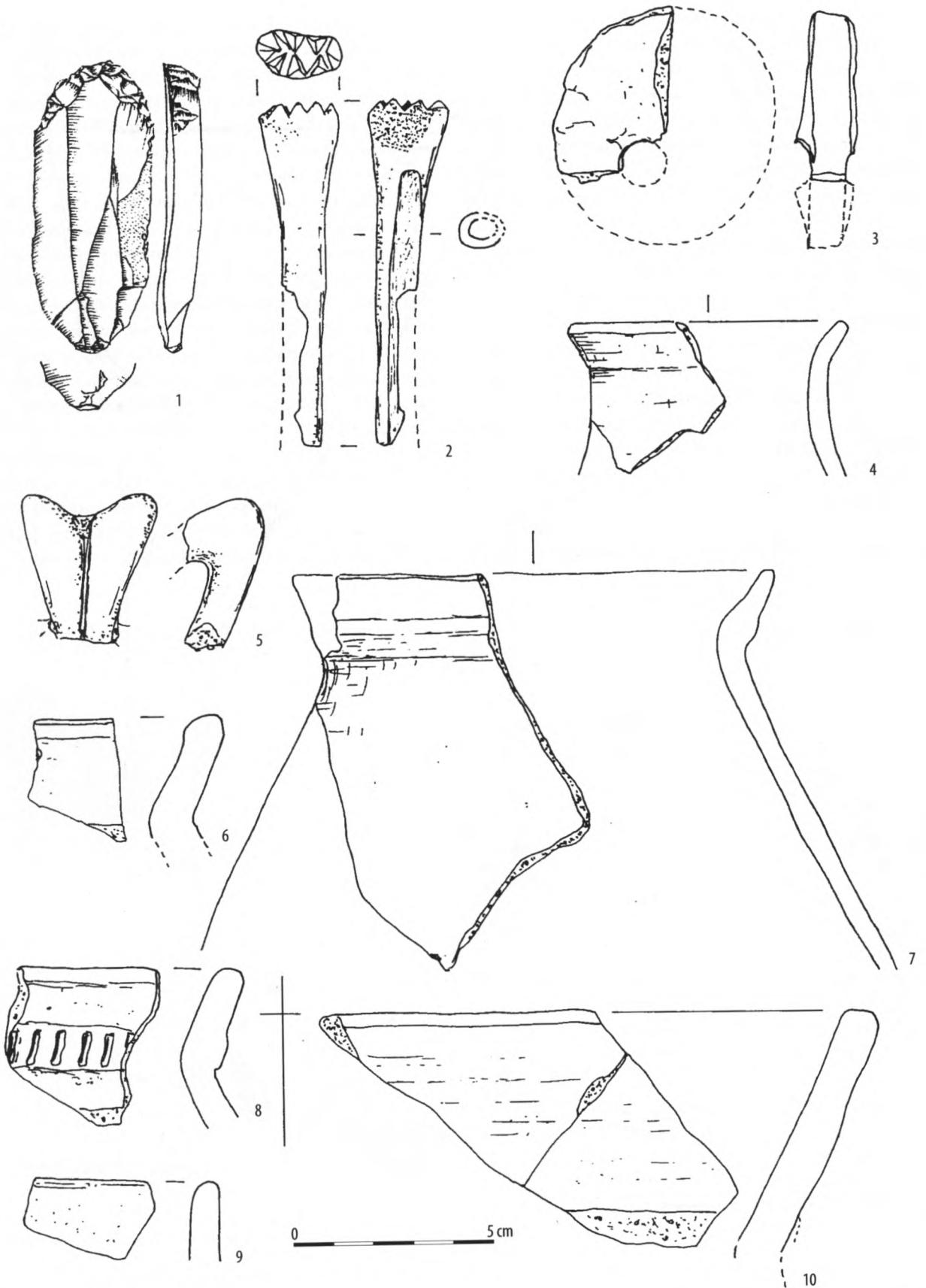
Ryc. 2. Gorzyczany, pow. Sandomierz, stan. 7. Plan jamy odpadkowej z pochówkiem (obiekt 1) na poziomie dna: 1 – drapacz; 2 – żebro bydłce (element oprawy drapacza ?); 3 – stempel kościany; 4 – fragment ciężarka glinianego; 5, 6 – fragmenty poroża jelenia; 7 – fragment płyty szlifierskiej. Inne oznaczenia: a – fragmenty ceramiki; b – odłupki krzemienne; c – kości zwierzęce; d – poroże jelenia. Rys. M. Florek.

z głową od strony wschodniej, twarzą zwrócony w kierunku południowym. Prawa ręka spoczywała na prawym biodrze, lewa, lekko zgięta w łokciu, była odchylna od ciała. Głowa zmarłego oparta była o duży prostopadłościenny fragment płyty szlifierskiej z drobnoziarnistego piaskowca, o wymiarach ok. 30 x 25 x 8 cm. Przy prawym biodrze zmarłego znajdował się masywny drapacz na wiórze z krzemienia świeciechowskiego (ryc. 3: 1), obok zaś fragment żebra bydłcego, ułożony równolegle do przedramienia prawej ręki (ryc. 4: 3). Między kośćmi udowymi zmarłego oraz pod kośćmi podudzia znajdowały się kolejne szczątki zwierzęce – fragment żuchwy i dwa kawałki, celowo ucięte – jeden dodatkowo przecięty wzdłuż – kości kończyn świni, te jednak bez śladów nadpalania.

Wśród znalezionych w jamie ułamków naczyń, reprezentujących wyłącznie KPL, do form charakterystycznych należą fragment niewielkiej amforki

z krótką, lejowato rozchylną szyjką, podkreśloną płaską listwą plastyczną (ryc. 3: 7), fragment ucha *ansa lunata* (ryc. 3: 4), fragment wylewu dużego naczynia, być może puchara lejowatego, z nalepioną (nie zachowaną) listwą plastyczną (ryc. 3: 10), oraz niewielkie ułamki wylewów, w tym jeden zdobiony ornamentem stempelkowym (ryc. 3: 5, 6, 8, 9). Dwa fragmenty poroża jelenia, o długości ok. 28 cm każdy, miały wyraźne ślady odcinania, ponadto na jednym z nich widoczne były ślady ukośnych nacięć.

Kształt jamy, odbiegający od jam grobowych KPL z cmentarzysk, zawartość jej wypełniska, przede wszystkim zaś jej lokalizacja w obrębie osady, wskazują, że prawdopodobnie była to pierwotnie trapezowata jama gospodarcza (piwniczka), w której pochowano zmarłe dziecko. Zarówno stempel kościany, uszkodzony i nadpalony, fragmenty poroża jelenia, ułamki naczyń, odłupki i wiórki, jak też kości zwierzęce, w tym

Ryc. 3. Gorzyczany, pow. Sandomierz, stan. 7. Zabytki z obiektu 1: 1 – krzemień świeciechowski; 2 – kość; 3-10 – ceramika. Rys. J. Li-bera /1/, M. Florek /2-10/.

(A. Zakościelna 1990) – obie miejscowości w powiecie Hrubieszów – znajdowały się w obrębie osad KPL. Ponadto wymienianych w literaturze archeologicznej jest kilka innych tego obiektów, jednak uznanie ich za pewne pochówki KPL w jamach gospodarczych w obrębie osad może budzić wątpliwości. Dotyczy to m.in. pochówku zbiorowego z osady w Ćmielowie, pow. ostrowski, na tzw. „Gawrońcu” (Z. Podkowińska 1950), który w świetle analizy opublikowanego profilu wydaje się być raczej późnoneolitycznym grobem niszowym wkopanym w starszą jamę KPL, następnie 2 grobów bez wyposażenia odkrytych na stanowisku 1C w Gródku, pow. hrubieszowski, co do których nie ma pewności zarówno pod względem przynależności kulturowej, ale również czy znajdowały się w jamach gospodarczych (W. Gumiński 1989, s. 27-28). Z pewnością do KPL możemy natomiast zaliczyć grób dziecka, zawierający wyposażenie w postaci naczyń i ozdób miedzianych, odkryty na stan. 4 w tej ostatniej miejscowości (J. Gąsowski 1954, s. 84-85). Tu jednak z kolei nie wiadomo, czy w znajdował się on w obrębie osady KPL (na stan. 4 odkryto tylko pozostałości osady wczesnośrednio-wiecznej), jak również, czy był to pochówek w jamie gospodarczej. Wyposażenie grobu oraz jego pewne oddalenie od osady KPL na stan. 1C sugeruje, że może on stanowić część cmentarzyska. Również uznanie za pochówek w obrębie osady KPL grobu odkrytego w bloku VIII na terenie Starego Miasta w Lublinie, wydaje się budzić pewne wątpliwości. Kształt i wielkość jamy na dzień której odkryto pochówek, wskazują, że jest to raczej prostokątna jama grobowa, zorientowana w przybliżeniu wzdłuż osi W-E, typowa dla cmentarzysk KPL, a nie obiekt osadowy tej kultury (por. A. Rozwałka 1997, s. 39-40, ryc. 24). Z KPL łączony jest także pochówek w owalnej jamie gospodarczej odkryty ostatnio w Podgórzu, pow. opolski (A. Rozwałka, Ł. Rejniewicz, R. Niedźwiadek 2004). Przeciw takiej

interpretacji przemawia jednak ułożenie szkieletu oraz obsypanie go warstwą muszli, a więc zabieg zupełnie nietypowy dla obrzędowości KPL. Za pochówki grupy południowo-wschodniej KPL w jamach gospodarczych na terenie osady trudno również uznać którykolwiek z grobów odkrytych w Bronocicach, pow. pińczowski. Dwanaście grobów tej grupy zbadanych w tzw. rejonie C stanowi część regularnego cmentarzyska, z typowymi podłużnymi, prostokątnymi lub owalnymi jamami grobowymi, usytuowanego w sąsiedztwie współczesnej mu osady fazy BR II-III, rozpoznanej w rejonach A i B. Natomiast 10 grobów w jamach osadowych z rejonów A i B, w tym grób zbiorowy (nr XIII), jak również podwójny pochówek z rejonu C (grób nr XV) reprezentują już „postpucharowy” horyzont badeński (faza BR IV-V; por. J. Kruk, S. Milisauskas 1981, s. 75-79, 104-105).

Grób w jamie gospodarczej z osady w Gorzyczanach jest zatem kolejnym pewnym tego typu obiektem z terenu grupy południowo-wschodniej KPL, w tym trzecim z obszaru Wyżyny Sandomierskiej. Jednocześnie jest to pierwszy pochówek w jamie gospodarczej odkryty w obrębie osady tej kultury, o którym możemy z dużą dozą prawdopodobieństwa powiedzieć, że posiada intencjonalne wyposażenie, w tym wypadku drapacz z krzemienia świeciechowskiego, być może nawet posiadający kościaną oprawę. Należy zwrócić uwagę, że drapacze krzemienne jako elementy wyposażenia grobowego w grupie południowo-wschodniej KPL są dość rzadkie (por. J. Libera, A. Zakościelna 2006).

Zawartość jamy gospodarczej (obiekty 1) odkrytej w Gorzyczanach: znajdujący się w niej pochówek dziecka wyposażony w drapacz, fragmenty poroża jeleńca ze śladami obróbki, uszkodzony kościany stempel, wskazują, że osada w obrębie której się znajduje, może dostarczyć kolejnych niezwykle cennych materiałów do poznania grupy południowo-wschodniej KPL.

LITERATURA

Balcer Bogdan	Gąsowski Jerzy
1966 <i>Odkrycie szkieletu ludzkiego w jamie 16 w obrębie osady kultury pucharów lejkowatych w Zawichoście, pow. Sandomierz. Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego 4, s. 29-33.</i>	1954 <i>Neolityczny grób dziecka w Gródku nad Bugiem, pow. Hrubieszów. Wiadomości Archeologiczne 20, s. 84-85.</i>
1975 <i>Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka, rozprzestrzenienie. Wrocław.</i>	Gumiński Witold
Burchard Barbara	1989 <i>Gródek Nadbużny. Osada kultury pucharów lejkowatych. Wrocław.</i>
1977 <i>Wyniki badań wykopaliskowych na osadzie kultury pucharów lejkowatych na stan. 1 w Niedźwiedziu, gm. Słomniki, woj. Kraków w latach 1965-1973. Sprawozdania Archeologiczne 29, s. 59-81.</i>	Jastrzębski Sławomir
	1979 <i>Szychowice, gm. Mircze. W: Sprawozdania z badań archeologicznych w województwie zamojskim 1979 roku, [red. J. Gurba]. Lublin, s. 3-5.</i>
	1980 <i>Szychowice, gm. Mircze, woj. zamojskie, stanowisko 1. W: Informator Archeologiczny. Badania 1979 rok, red. M. Konopka. Warszawa, s. 51-52.</i>

- Jastrzębski Sławomir, Ślusarska Marta
1985 *Grobowce kultury pucharów lejkowatych z Lublina-Sławinka i Miłocina-Kolonii, woj. lubelskie. Wiadomości Archeologiczne 47: 2 (1982), s. 191-229.*
- Kempisty Elżbieta
1965 *Grób kultury pucharów lejkowatych w Kamieniu Łukawskim, pow. Sandomierz. Wiadomości Archeologiczne 31: 2-3, s. 159-162.*
- Kruk Janusz, Milisauskas Sarunas
1981 *Wyżynne osiedle neolityczne w Bronocicach, woj. kieleckie. Archeologia Polski 26: 1, s. 65-113.*
- Libera Jerzy, Zakościelna Anna
2006 *Inwentarze krzemienne z grobów kultury pucharów lejkowatych grupy południowo-wschodniej na tle małopolskiego przemysłu krzemienego. W: Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych, red. J. Libera, K. Tunia. Lublin-Kraków (w druku).*
- Podkowińska Zofia
1950 *Osada neolityczna na górze Gawroniec w Ćmielowie, pow. Opatów. Wiadomości Archeologiczne 17, s. 95-146.*
- Rozwałka Andrzej
1997 *Lubelskie Wzgórze Staromiejskie w procesie formowania średniowiecznego miasta. Lublin.*
- Rozwałka Andrzej, Rejniewicz Łukasz,
Niedźwiadek Rafał
2004 *Grodzisko w Podgórzu – wczesnośredniowieczne wrota do Kotliny Chodelskiej. W: Przez pradzieje i wczesne średniowiecze. Księga jubileuszowa na siedemdziesiąte piąte urodziny docenta doktora Jana Gurby, red. J. Libera, A. Zakościelna. Lublin, s. 381-395.*
- Zakościelna Anna
1990 *Badania ratownicze na stan. 28 w Świerszczowie Kolonii. W: Sprawozdania Katedry Archeologii UMCS w 1990 roku, red. J. Gurba. Lublin, s. 8-10.*

MAREK FLOREK

**BURIAL IN A DOMESTIC PIT FROM A SETTLEMENT OF THE PEOPLE OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE
IN GORZYCZANY, SANDOMIERZ DISTRICT, SITE 7**

SUMMARY

Within the settlement of the south-east group of the Funnel Beaker culture in Gorzyczany there were explored, found accidentally, skeletal remains buried in a domestic pit. Burial inventory consisted of an end-scraper produced of the Świeciechów flint, probably possessing a handle made of cattle rib. More, from the level of the pit bottom and generally from its filling, there were collected: fragments of antlers showing traces of intentional

treating; other animal bones, mainly of pigs, partly burnt, some of them cleft along the length (marks of cooking treatment?); several flint flakes and a small blade; an osseous stamp and a dozen or so pieces of pottery. This is already the next site of the south-east group of the Funnel Beaker culture where, in the limits of a settlement, a burial in a farm pit was uncovered.

Dr Marek Florek
Instytut Archeologii UMCS
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin
gflorek@wp.pl

UNIwersytet Warszawski
Biblioteka Instytut Archeologii
Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa 64
tel.: (22) 55-22-831, (22) 55-22-832
POLSKA